

Messadi per la radunanza d'orientaziun digl cumegn da Surses digls 24 d'otgover 2022

Stimadas votantas e stimos votants

Siva dalla fusiun igl onn 2016, chegl vot deir siva da bung seis onns, dastga igl cumegn da Surses luvrar cun la nova constituziun communal. Bleras experientschas èn neidas rimnadas ed igl dretg cantunal surordino è er nia adatto aint igl frataimp. Chegl ò intimo la suprastanza communal d'examinar ena revisiun parziala dalla constituziun communal. An chel connex Az anveida la suprastanza communal ad ena

radunanza d'orientaziun

glindesde, igls 24 d'otgover 2022, allas 20.00, an Sala Grava, Savognin.

Ultra da chegl less la suprastanza communal Az anvidar per intervignair igls voss meinis davart las propostas dalla revisiun parziala dalla constituziun communal e davart las midadas preschentadas scu variantas. Ella Az dat perchegl la pussebladad dalla

consultaziun

anfignen igl pi tard marde, igls 20 da december 2022.

Gugent spetga la suprastanza communal la Vossa posiziun nottada segl **questionari** agiunto a chel screiver, tarmess alla adressa d'e-mail u da posta inditgeida.

An vista alla radunanza d'orientaziun ed alla procedura da consultaziun Az infurmescha la suprastanza communal scu suandont:

Revisun parziala constituziun digl cumegn da Surses

La suprastanza communal ò examino minuziousamaintg cun tge maseiras tgi gl'è pussebel da contanscher la fegnameira surordinada da schlarger las cooperaziuns politicas dallas votants e digls votants e da rinforzar igl sustign da decisiuns politicas. Singuls digls instrumaints discutos pretendan en'adattaziun parziala dalla constituziun communal.

Ansasez duess:

- la structura d'organisaziun restar scu chegl tg'ella è, chegl vot deir renunztgier ad en'introducziun d'en parlamaint da cumegn;
- neir do igl dretg allas persungas cun dretg da votar da pudeir pretender dalla suprastanza communal da manar tras radunanzas d'orientaziun tar singuls affars/projects; tot tenor proposta stò la dumonda neir fatga dad aglmanc 20 votants;
- l'obligaziun d'infurmaziun davart la suprastanza communal neir fixada expressivamaintg ainten la constituziun.

Ultra da chellas midadas duess la constituziun neir actualisada sen basa digl dretg surordino e dallas experientschas e dalla practica digls davos seis onns.

1. Situaziun da partenza

Igl cumegn da Surses è sa furmo segl 1. da schaner 2016 antras la fusiun digls cumegns uriunds da Beiva, Cunter, Marmorera, Mulegns, Salouf, Savognin, Riom-Parsonz, Sur, inizong-Rona. Cun la fusiun è eida an vigour la constituziun communal tgi vala anc oz. Tenor chella furman igl cumegn d'urna, la radunanza communal, la suprastanza communal, la cumischung da gestiun ed igl cunsegl da scola igls organs da cumegn ordinaris.

Siva da ple tgi seis onns experientscha cugl cumegn fusiuno ed a madem mument er cun la constituziun communal duessan las structuras politicas e cun ellas er igls process da decisiun neir examinosis e, noua tg'è basiglevel, er neir adattos. Chellas adattaziuns duessan succeder aint igl rom d'ena revisiun parziala dalla constituziun communal.

2. Fegnameira

Cun la revisiun parziala dalla constituziun communal duessan neir cuntanscheidas surtot las suandontas fegnameiras:

- mantignair resp. stgaffair structuras simplas e transparentas cun cumpetenzas e responsabladas clerass;
- acceptanza predominanta ainten la populaziun;
- sustign predominant e conform agl scalem dallas decisiuns politicas ed uscheia promoziun dall'integrasiun dalla populaziun aint igls process da decisiun politics;
- adattaziun agl dretg surordino;
- adattaziuns sen basa dalla practica e dallas experientschas fatgas anfignen ossa.

3. Structura d'organisaziun: variantas examinadas

3.1 An general

Las fegnameiras fixadas stattan an strètgh connex cun la structura d'organisaziun, tgi corresponda da maniera optimala allas circumstanzas concretas digl cumegn. Aint igl center stat la dumonda, sen tge organs comunals (cumegn d'urna, radunanza communal, eventualmaintg parlamaint communal) tgi las cumpetenzas legislativas (legislaziun, cumpetenzas finanzialas, eop.) duessan neir reparteidas. La suprastanza communal è sa fatschantada minuziousamaintg cun la dumonda schi faschess senn pigl noss cumegn d'installar en parlamaint communal u schi fiss pitost da negar en tal.

Aint igl cumegn da Surses pon las votantas ed igls votants exequeir lour dretgs politics alla radunanza communal ed a l'urna, scu democrazeia directa.

Ainten l'antiera Svizra canoschan quatter da tschintg cumegns la radunanza communal. Ensatge duple tgi la mesadad digls votants e dallas votantas decidan alla radunanza communal davart affars locals. An media peglia mintga 10avel abitant part alla radunanza communal. En trend an direcziun parlamaint communal è betg visibel ed i dat nigra decleraziun scientifica, tge furma d'organisaziun tgi è pi effizianta. Aint igl cantun Grischun èn 17 digls 101 cumegns organisos scu suonda cun en parlamaint:

- 6 cumegns cun cumegn d'urna, radunanza communal e parlamaint (*);
- 11 cumegns cun cumegn d'urna e parlamaint (**).

An cefras sa preschaintan igls 17 cumegns cun parlamaint communal scu suanda:

Cumegn	Domber d'abitants	Domber commembers da parlamaint	Domber da sottascripziuns basignevlas pigl referendum facultativ
Arosa**	3'162	14	100
Breil*	1'731	13	
Coira**	37'424	21	
Tavo**	10'832	17	300
Mustér**	2'009	15	
Domat**	8'161	15	150
Grono**	1'397	15	
Glion**	4'797	25	150
Clostra/Serneus**	4'416	15	100
Mesocco**	1'323	21	
Poschiavo**	3'441	16	
Roveredo**	2'497	21	
Samnaun*	784	9	60
Son Murezza*	4'945	17	200
Trun*	1'161	15	40
Tujetsch*	1'183	11	80
Vaz *	2'802	15	100

Per cumparagler:

Igl cumegn da Surses ò oz radond 2'500 abitantas ed abitants, chegl tgi corresponda an media a 7,8 persungas per meter quadrat. Tar la dumonda dalla furma d'organisaziun adattada on da prancepi da neir mess an cumparegliazium igls dus organs legislativs radunanza communal e parlamaint communal scu alternativas, per saveir decider sen basa digls avantatgs e disavantatgs respectivs. Chels laschan sa resumar suandontamaintg:

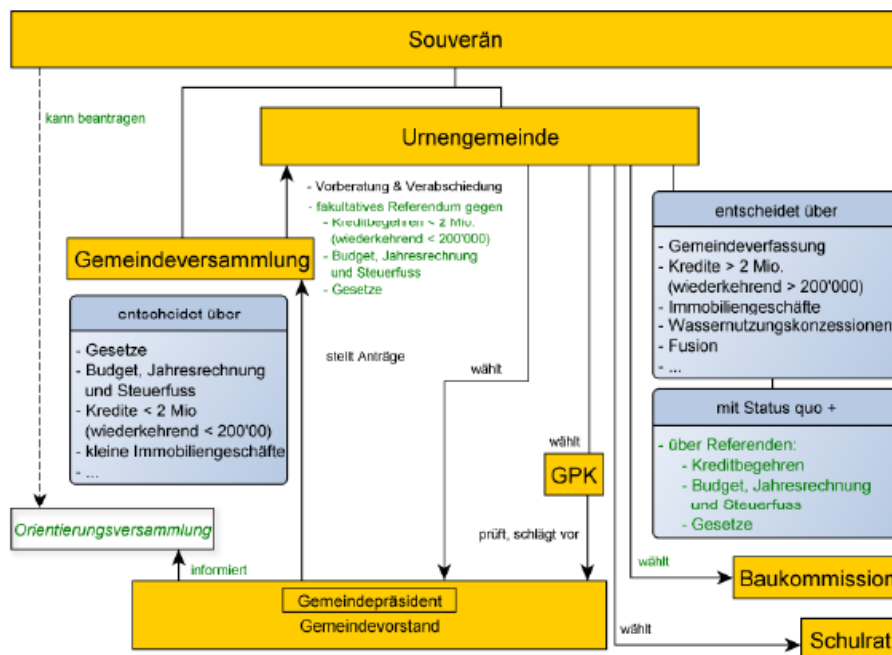
La radunanza communal è la furma d'origin dalla democrazeia, igls burghes e las burghesas on lungas experientschas cun ella, ella pussibilitescha igl contact direct tranter burghesas e burghes ed autoritads, ella renda cunsciainst alla responsablidad communabla pigls destigns digl cumegn e promova igl sentimaint da cuminanza. Da l'otra vart pretenda ella la preschientscha fisica e scloda cotras persungas tgi son per differentes muteivs betg esser preschaintas. Igl risc tgi gruppas d'interess mobiliseschan per catscher tras uscheia lour giveisch è avantmang, e tar las decisiuns tgi vignan fatgas savens avertas, vign uscheia angraveda la manifestaziun dalla voluntad libra e genuina. An general è la participaziun alla votaziun pi bassa tar las radunanzas communalas tgi tar votaziuns all'urna.

Perancunter discargia igl parlamaint communal igl pievel da pensums legislativs, el pussibilitescha l'integraziun da fracziuns (vischnancas), la represchentanza proporziunala dallas parteidas politicas ed en schurmetg da minoritads. El so er controllar activamaintg las activitads dall'executiva.

Da l'otra vart pitescha antras en parlamaint communal la vischinanza giavischeida ed impurtanta digls votants e dallas votantas cun las autoritads. Las abitantas ed igls abitants vignan integros pi pac aint igls fatgs communalas, chegl vot deir tgi lour participaziun directa allas decisiuns vign deblageda. A madem mument caschunga en parlamaint communal duple labour tar l'administraziun communal (fatschenta da parlamaint, documentaziun digls parlamentararis, eua.). An general magna en parlamaint communal a structuradas pi cumplexas. E la feugn finala resta la dumonda, schi gl'è pussebel da cattar avonda personalitads adattadas.

Sen basa da chellas ponderaziuns generalas ò la suprastanza communal examino an detagl las variantas tgi suondan ed è sa fatschantada surtot cugls avantatgs e disavantatgs preschentos sen las graficas.

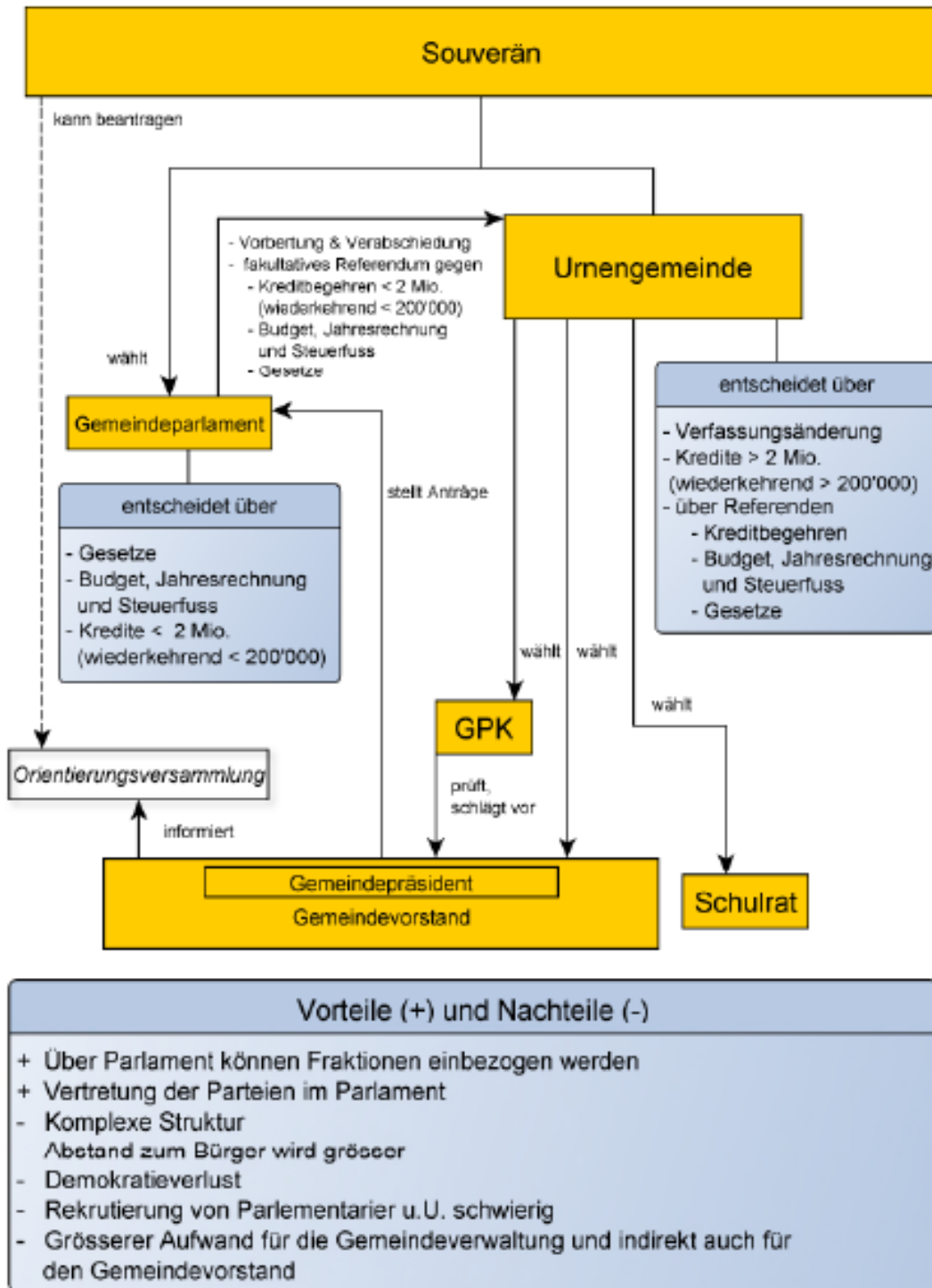
3.2 Status Quo + (varianta 1)

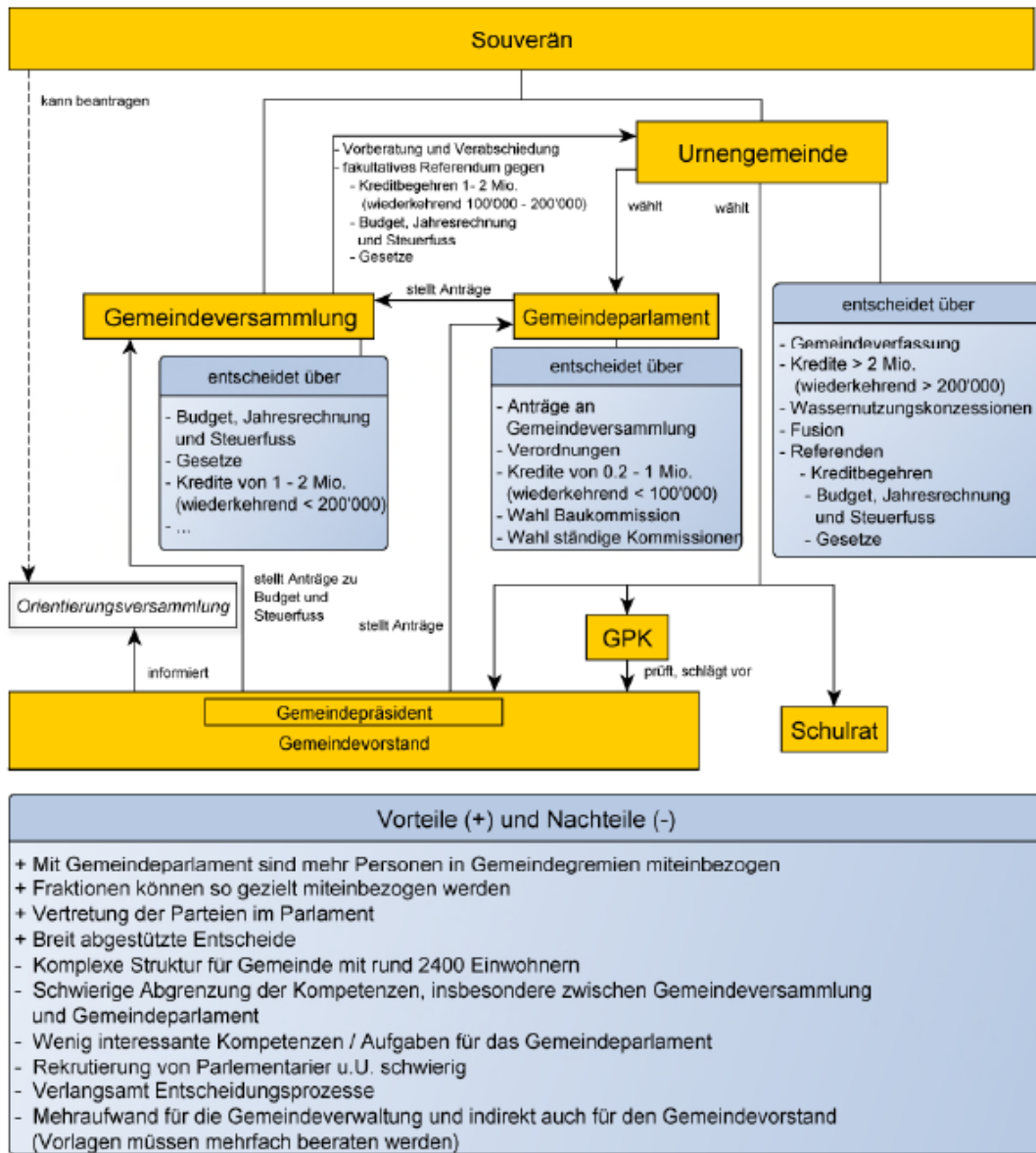
Grün: Ergänzungen gegenüber dem Status Quo

Vorteile (+) und Nachteile (-)
+ Vorteile der Gemeindeversammlung und Vorteile der Urmengemeinde werden kombiniert
+ Struktur ist bekannt und bewährt
+ Struktur wird aufgewertet
+ Korrektur von Zufallsentscheiden bei Gemeindeversammlungen
+ Informationsveranstaltungen werden aufgewertet (Möglichkeit von Beteiligung)
+ Stärkung der Urmengemeinde und damit Stärkung der Legitimation
- Verlangsamung des Entscheidungsprozesses
- Abwertung der Gemeindeversammlung

3.3 Cumejn d'urna cun parlamaint (varianta 2)

3.4 Cumegn d'urna, radunanza communal e parlamaint communal (varianta 3)

4. Installaziun digl referendum facultativ

An detagl è la suprastanza communal er sa fatschantada cun l'installaziun digl referendum facultativ, tgi pò neir installo cunter decisziuns da grond'impurtanza dalla radunanza communal. Tenor chell'ideia duessan esser sottamessas surtot las suandontas decisziuns dalla radunanza communal agl referendum facultativ:

- decrets e midadas da leschas;
- approvaziun digl budget e digl chint communal scu er la fixaziun digl pe da taglia e da taxas;
- decisziuns pertutgont expensas da CHF 200'000.00 anfignen ena somma maximala da CHF 2'000'000.00 per la madema tgossa ed anfignen max. CHF 200'000.00, schi sa tracta dad expensas tgi sa repetan mintg'on.

Cugl referendum facultativ pò en domber da votantas e votans – igl è neida discutada la cefra dad 80 persungas cun dretg da votar – pretender, tgi las decisziuns menziunas dalla radunanza communal stoptgan neir sottamessas alla votaziun all'urna.

Cun chel referendum nissan decisziuns politicas da grond'impurtanza represchentadas d'ena pi gronda part. Da l'otra vart freness igl referendum igls process da catter decisziuns politicas e sminuess las cumpetenzas e cotras er l'attractivitat dalla radunanza communal. Per chels muteivs è la suprastanza dall'ideia da desister all'installaziun digl dretg da referendum.

- 5. Nigna installaziun digl referendum obligatoric pigl decret da leschas communalas**
Pigl affars communalas cun grondas consequenzas politicas (e finanzialas) scu per exaimpel igl decret e la midada dalla constituziun communalala, la lubientscha dad expensas a parteir d'ena tscherta otezza u la fusiun cun oters cumegn, prevei la constituziun communalala stringentamaintg la decisiun finala antras igl cumegn d'urna (referendum obligatoric).
Pigl decret da leschas communalas vei la suprastanza communalala pero betg chella necessitad. Ultra digls muteivs numnos soura sot la cefra 4, maness chegl betg propi ad ena plevaour democratic-politica pigl cumegn. Ena differenza da leschas «impurtantas» (tgi èn sottamessas agl referendum obligatoric) e da leschas «manc impurtantas» (tgi n'èn betg sottamessas agl referendum obligatoric) para politicamaintg betg opportun ed è da refusar. Igl è adequat da resalvar ena votaziun obligatorica all'urna sulettamaintg agls affars politics ordvart impurtants. La muntada dalla radunanza communalala scu furma origina dalla democrazeia directa duess betg neir sminueida e la sia legitimitad duess betg neir redutgeida e sotminada, uscheia tgi ella vign duvrada «angal» ple scu organ preperativ an fatschentas da leschas.
- 6. Tar l'istanza da biagier**
La suprastanza communalala è a madem mument er istanza da biagier. Pigls fatgs da planisaziun e da construcziun vign ella sustigneida dalla cumischung da biagier scu cumischung preliminar. La suprastanza communalala è occupada fitg cugls fatgs da planisaziun e construcziun. An connex cun la revisiun parziala dalla constituziun communalala è percheigl neida examinada ena externalisaziun dallas cumpetenzas alla cumischung da biagier.
Cun ena tala externalisaziun niss la suprastanza communalala discargeda indubitlamaintg (cf. varianta preschentada ainten la sinopsa). Da l'otra vart ègl er da remartger tg'igls fatgs da planisaziun e construcziun furman en cumegn da maniera marcanta e tgi las decisiuns an tgossa pon esser per part da gronda muntada politica e surtot er economica. La suprastanza communalala è percheigl digl aveis tgi las cumpetenzas dall'istanza da biagier duessan restar venavant tar la suprastanza communalala; eventualmuintg duess neir examinò an detagl, schi decisiuns da muntada minima possan neir delegadas alla cumischung da biagier.
- 7. Tigl obligatori d'orientaziun ed infurmaziun dallas istanzas**
Per la suprastanza communalala ègl fitg impurtant d'infurmar la populaziun avertamaintg davart las sias activitads e da l'integrar schi bagn scu pussebel ainten las decisiuns. La suprastanza è persvadeida, tgi ena gronda trasparenza è la cundiziun per ena politica communalala predominanta e tgapibla.
Per chel muteiv duess en tschert domber da persungas cun dretg da votar dastger pretender dalla suprastanza, tgi ella infurmescha la populaziun an moda adequata davart affars fitg impurtants, chegl vot deir davart affars cun grond interess public. Chel dretg cumplettescha la cumpetenza dalla suprastanza communalala ad en'orientaziun correspondent, tgi è formulada gio oz ainten la constituziun; pero angal sen basa voluntaria. Ultra da chegl duess neir integro supplementarmaintg – er schi chegl vala gio tenor dretg cantunal – ena incumbensa d'infurmaziun lionta ainten la constituziun. Chella obliescha la suprastanza communalala d'infurmar activamaintg las abitantas ed igls abitants davart las activitads, intenziuns, decisiuns, svilups, eua. An chel risguard sa cumpletteschan e rinforzan igl «artetgel d'orientaziun» ed igl «artetgel d'infurmaziun» viceversa, uscheia tgi vign garantia allas votantas ed agls votants en schurmetg optimal da lour giaveischs giustifitgias, da neir infurmo davarts fatgs impurtants uffzials.
- 8. Conclusiuns e recumondaziuns dalla suprastanza communalala**
Da prancepi èn las experientschas cun la constituziun communalala, tgi vala siva digl 1. da schaner 2016, positivas. Percheigl duess la constituziun neir revaideida angal ainten singuls puncts. Uscheia duessan las occurrenzas d'infurmaziun neir revaletadas e la suprastanza duess er neir oblieida da manar tras radunanzas d'orientaziun.
Cun l'obligaziun d'infurmaziun lionta tgi è formulada, disponan las votantas ed igls votants d'en ulterior med per pretender dallas autoritads da neir infurmos.

Sen l'installaziun d'en parlamaint duess neir renunztgia, surtot percheigl tgi chegl maness ad ena structura cumplexa tgi fiss betg adequata per la grondezza digl cumegn.

A madem mument niss sclosa, resp. sminueida la participaziun dallas votantas e digls votants tar singuls affars communal. Chegl maness ad ena sperdita correspondentia dalla democrazeia. Betg igl davos pudess la recrutaziun da parlamentararis sa demussar difficila. Ed alla finala fiss la nov'organisaziun collieida cun pi gronda lavour administrativa per l'administraziun digl cumegn ed uscheia er per la suprastanza communal e tot fiss colliia cun costs supplementars. Tot an tot è sa cumprovo igl «scalem legislativ» existent cun cumegn d'urna e radunanza communal e i funcziuna bagn. Tenor la suprastanza communal duess neir sa tignia agl status quo digl dretg d'organisaziun.

Er all'installaziun digl referendum facultativ duess neir renunztgia, percheigl tgi chel magna a process da decisiun pi plangs e sminuess ultra da chegl las cumpetenzas dalla radunanza communal e cotras l'attractivada da chella.

9. Dumondas agls votants ed allas votantas (procedura da consultaziun)

La suprastanza communal Az anveida da s'exprimer davart la revisiun parziala dalla constituiun communal. Impurtant per la suprastanza è surtot igl voss meini tigl referendum facultativ, tar las radunanzas d'orientaziun e l'obligaziun d'infurmar e tar las cumpetenzas dalla cumischung da biagier. Ella s'interessescha pero er per dumondas generalas tgi èn impurtantas per Vous.

A fundamaint dallas raspostas vign la suprastanza communal a surluvrar - schi fò basigns - igl sboz dalla revisiun parziala dalla constituiun communal e sottametter chel alla radunanza communal la premaveira 2023 per la consultaziun preliminar e deliberaziun per mangs dalla votaziun all'urna.

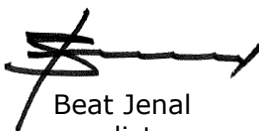
Pigl Voss interess e la Vossa participaziun alla procedura da consultaziun Az angraztgainsa gio ordavant.

Tinizong, 5 d'otgover 2022

Per la suprastanza digl cumegn da Surses:

Leo Thomann
mastral

Beat Jenal
canzlist

Agiuntas:

- Preschentaziun sinoptica dalla revisiun parziala dalla constituiun communal inclus annotaziuns
- Questiuari